

Praten over teksten: waarom en hoe?

1. Inleiding

De recente wetenschappelijke inzichten zijn helder: praten over teksten is uitermate zinvol. (Steensel & Houtveen, 2020). Een gesprek over een tekst leidt tot verbreding en verdieping van tekstbegrip en achtergrondkennis, tot een diepere beleving van de tekst, een kritischere en analytischere leeshouding én - indien goed gevoerd - tot meer leesmotivatie. Bijvangst is dat leerlingen door goed mondeling met elkaar te communiceren sociale omgangsregels leren: elkaar laten uitpraten, luisteren naar elkaar, elkaars mening respecteren. Toch verliest het gesprek over teksten het nog te vaak van de werkvorm die bewezen niet of nauwelijks werkt: vragen bij de tekst beantwoorden.

2. Vijf inzichten van het nieuwe lezen

Praten over teksten is geen geïsoleerde activiteit. Het is ook geen tovermiddel, waardoor leerlingen ineens betere en gemotiveerdere lezers worden. Het werkt alleen als het onderdeel is van een weloverwogen leesaanpak.

Op de website hetnieuwelezen.nl staan vijf uitgangspunten voor zo'n leesaanpak:

Praten over teksten is niet een doel in deze leesaanpak, maar een middel.

3. Tekstkeuze

Praten over teksten en beter worden in lezen kan met behulp van fictie (verhalen, boeken), maar zeker ook met non-fictie (nieuwsberichten, tijdschriften, websites). Het belangrijkste hierbij is, dát er gelezen wordt en dat de teksten voor de leerling zo interessant zijn dat er iets over te zeggen is.

Als docent kun je variëren in de mate van sturing:

- geheel vrije tekstkeuze
- vrij binnen een thema
- keuze uit een aantal teksten
- geen keuze: allen dezelfde tekst.

Voor al deze vormen is iets te zeggen. 'Geheel vrij' is motiverend, maar kan ook leiden tot keuzestress, besluiteloosheid, eenzijdigheid (onderwerp, tekstsoort, niveau) en tot demotivatie als de tekst niet bij de leerling past qua niveau of onderwerp. 'Geen keuze' lijkt demotiverend, maar is juist motiverend als de leerlingen geraakt of verrast worden door een

tekst die ze zelf niet gekozen zouden hebben, of een gevoel van gezamenlijkheid ervaren. Met samen lezen kun je echt een gesprek op gang brengen en ervaringen en meningen uitwisselen.

Bij tekstkeuze door de docent moet het onderwerp aansprekend zijn voor het merendeel van de leerlingen en aanleiding geven tot een gesprek: de inhoud is bijvoorbeeld heel actueel, er staat verrassende informatie in, of informatie die 'schuurt'. Wat betreft fictie zijn de volgende teksten of fragmenten geschikt: teksten die over een pijnlijke situatie gaan, een belangrijk keuzemoment, een gebeurtenis die nieuwsgierigheid opwekt, of over herkenbare onderwerpen, zoals verliefdheid, knellende familiebanden, of schuldgevoelens. (Goosen 2017)

Bij tekstkeuze door de leerling moet er zoveel mogelijk vrijheid zijn. Een docent kan hulp geven in de vorm van websites met teksten of boekentips, of door bij onderwerpkeuzestress te vragen: 'Waar zou je wel eens meer over willen weten?' en hierover door te vragen.

4. Een goed gesprek

Beers & Probst (2016) zetten uiteen wat 'een goed gesprek' is en hoe je dit kunt aanpakken. Een goed gesprek moedigt leerlingen aan om na te denken over argumenten, logisch te redeneren, te luisteren, ideeën te delen en eventueel hun standpunt of visie te veranderen. Het gaat in een (klassen)gesprek of -discussie om samenwerking in plaats van competitie, om onderzoeken in plaats van de goede antwoorden te vinden, om twijfel in plaats van een vaste mening. Als er een klimaat is waarin het niet gaat om goed of fout, waarin je geen mening hoeft te hebben en waarin je mag veranderen van standpunt, dan durven leerlingen echt met elkaar in gesprek te gaan en kunnen ze samen een dieper begrip krijgen van de tekst.

Wat het belangrijkste is: de leerlingen staan centraal in het gesprek, niet de docent. Vragen zijn niet bedoeld om te controleren of de leerling de tekst heeft begrepen; vragen moeten juist leiden tot tekstbegrip, een kritische houding, of expressie. Een vraag waarop een docent het antwoord al weet, is geen echte vraag om een gesprek op gang te krijgen. Leerlingen zullen alleen maar proberen dat 'goede' antwoord te vinden.

Beers en Probst geven voorbeelden van hoe je wegblijft van een monoloog.

Anne: Ik snap niet waarom ...

Docent reactie 1: Dat is een interessante observatie, Anne. Dit lijkt inderdaad vreemd. Wat denken de anderen?

Docent reactie 2: Dat is een interessante vraag, Anne. Laten we allemaal het stukje ... nog eens lezen. Praat met je buurman over de ...

Met de eerste reactie leg je de focus op de leerling in plaats van op jezelf. Je legt de verantwoordelijkheid bij de andere leerlingen om actief mee te denken.

Met de tweede reactie leg je de focus op de tekst. De leerlingen blijven aan zet in plaats van dat jij het antwoord meteen geeft.

Ook als je de tekst zelf niet hebt gelezen, kun je open vragen stellen, bijvoorbeeld:

- Wat vond je verrassend?
- Wat dacht de schrijver van de tekst dat jij al zou weten?
- Wat was jouw idee over het onderwerp toen je ging lezen?
- Wat heeft jouw idee of mening bevestigd, aan het wankelen gebracht, of veranderd?
- Vertel wat je niet begrijpt in de tekst en toch van belang vindt
- Noem een passage uit de tekst die je opvallend of bijzonder vindt.

- Herken je de beschreven situatie?
- Welke dilemma's hebben de personages?
- Stel, het verhaal speelt zich af in ...(tijd, plaats). Wat verandert er dan?

5. Regie bij de leerlingen

Er zijn ook mooie werkvormen waarbij leerlingen met elkaar in gesprek gaan en waarbij de docent alleen faciliteert en observeert.

Een goede manier is om de leerlingen een opdracht te geven die ze alleen goed kunnen uitvoeren als ze echt samen een tekst doorgronden. Om bijvoorbeeld een moord op te lossen lezen ze een politiedossier met een lijkschouwingsrapport, artikelen en notities. Zeker als de spanning goed wordt opgebouwd, is het lezen een beloning en de leerlingen zullen 'vanzelf' praten en discussiëren over de inhoud. Dit 'vanzelf' praten wordt ook bereikt door na het lezen van een boek een groepsopdracht te geven, bijvoorbeeld een trailer maken, een brief naar de hoofdpersoon sturen, of een nieuw einde schrijven.

Een tweede manier is een onderzoek of leesproject van enkele lessen of zelfs een hele week, waarbij leerlingen diverse teksten lezen (vrij, of keuze uit een aangeboden teksten) en zelf een verwerkingsvorm kiezen. Bijvoorbeeld een tekst schrijven, multimediacampagne ontwikkelen, debatteren, of 'gluren bij de burens': elke leerling presenteert de informatie of inzichten die hij/zij tijdens het project heeft opgedaan, andere leerlingen kunnen twee presentaties naar keuze bijwonen.

Ten slotte zijn er ook 'kleinere' werkvormen die je kunt inzetten tijdens de leesles:

- geeltjes plakken
- mondelinge verwerkingsopdrachten (<https://tools.plot26.nl/verwerkingsopdrachten/>)
- de vragenkaartjes van Chambers
- het format Beleven-(Ver)kennen-Denken-Dwalen (Koeven & Adamsky, 2015).

Je kunt zo'n les afsluiten door leerlingen voor zichzelf op te laten schrijven of ze door de bespreking een nieuw inzicht hebben gekregen en wat dat was.

6. Toetsing

Alle docenten willen een positieve leeshouding ontwikkelen bij hun leerlingen. Maar ook als ze dat in goede leeslessen doen en daarmee resultaat boeken, weten leerlingen dat het cijfer wordt bepaald door de tekst met vragen. Hoe mooi zou het zijn als we rijke leeslessen kunnen geven en leerlingen op basis daarvan ook kunnen beoordelen? Dat dit wel degelijk kan, blijkt uit verschillende leesprojecten op scholen.

Natuurlijk komt er een moment dat leerlingen klaargestoomd moeten worden voor het examen en moeten leren omgaan met de obligate vragen over signaalwoorden en de anekdote als inleiding. Maar een korte kennismaking in het pre-examenjaar is vroeg genoeg en een examentraining in het examenjaar doet de rest. De leerlingen hebben immers echt leren lezen ...

Referenties

Beers, K. & Probst, R.E. (2016). *Reading nonfiction: notice & note stances, signposts, and strategies*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Blink (2020). *Succesverhaal. Ontdek het nieuwe lezen*. Den Bosch, Blink.

Koeven, E. van & Adamsky, M. (2015). Stimuleer korte boekgesprekken. Lezen draagt bij aan schoolsucces. *JSW*, jrg. 100, nr. 4.

Steensel R. van & Houtveen, T (2020). De vele kanten van leesbegrip. Verslag van een literatuurstudie naar kernelementen van effectief onderwijs in begrijpend lezen. *Levende Talen Tijdschrift*, 21(3), 3-12.

Goosen, H. (2017). *Kwestie van Lezen deel 12: Praten over romanfragmenten. Achtergronden en praktische tips voor docenten in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: Stichting Lezen.